

Цибуленко Л.О. Стереотип ворога в рефлексії каральної радянської системи часів масових репресій 30-х років [Текст] / Л.О. Цибуленко // International scientific-practical conference “Personality, family and society: issue of pedagogy, psychology, politology and sociology”: Conference Proceedings, June 16-17, 2017. – Shumen: Konstantin Preslavsky University of Shumen. – P. 237-239.

СТЕРЕОТИП ВОРОГА В РЕФЛЕКСІЇ КАРАЛЬНОЇ РАДЯНСЬКОЇ СИСТЕМИ ЧАСІВ МАСОВИХ РЕПРЕСІЙ 30-Х РОКІВ

Цибуленко Л.О.

кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії України та методики викладання
Херсонського державного університету
м. Херсон, Україна

***Анотація:** У доповіді на прикладі архівно-слідчої справи німця за походження Бера Івана Готфридовича виокремлено стереотип ворога – представника нацменшин - в рефлексії каральної радянської системи у роки «Великого перелому». Окреслено маркери, що визначали обличчя «ворога».*

***Ключові слова:** стереотип, рефлексія, людиноцентризм, нацменшини.*

***Tsybulenko L.O.** The report on the case investigation file archival German-born John Baer Hotfrydovycha singled enemy stereotype - of minorities - a reflection punitive Soviet system during the "Great change". Outlined markers that define the face of "the enemy".*

***Key words:** stereotype, reflection, man-centrism, national minorities.*

Постановка проблеми. Відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки» [1] Україна визнала злочинним комуністичний режим, жертвами якого стали мільйони громадян. У ході процесу декомунізації в Україні набуває особливої актуальності тема подолання наслідків тоталітаризму, переосмислення минулого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема політичних репресій у незалежній Україні доволі чисельна. Серед останніх досліджень слід зазначити праці, присвячені сутності тоталітаризму та особливостям періоду

Великого терору – «Україна у добу «Великого терору»: 1936 -1938 роки» [2]. Проблемі репресій проти інтелігенції Херсонщини, зокрема у Херсонському інституті народної освіти, присвячено останні дослідження Павленка В.Я. [3]. У публікації Іванової Т.Ю. [4] проаналізовано історіографію проблеми репресій проти національних меншин Півдня України.

Захищено дисертацію на здобуття ступеню доктора історичних наук Васильчук В.М. [5], де висвітлюються суспільні та національні аспекти життя німців України протягом тривалого часу – ХХ – ХХІ століть. У дисертації Петровського Е.П. на здобуття ступеню кандидата історичних наук [6] архівно-слідчі справи проаналізовано як джерело вивчення репресій в Україні у найскладніші роки 1937 -1938 років.

Також у 2009 р. видано ґрунтовну колективну монографію дослідників Півдня України [7], присвячену німцям цього регіону, їх участі у колонізаційних процесах Півдня України, економічному становищу, етнокультурному життю німецьких громад. У ній висвітлено трагедію німців у період масових репресій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Оскільки європейські цінності базуються на людиноцентризмі це дає підставу для додаткового звернення до конкретних кримінально-слідчих справ, за якими окреслено долю величезної кількості конкретних людей, нехай, навіть, реабілітованих.

Формулювання цілей статті. Завданням нашого дослідження є визначення стереотипу ворога у розумінні каральної радянської системи часів масових репресій 30-х років через архівно-слідчу справу Бера Івана Готфридовича.

Виклад основного завдання дослідження. Бера Івана Готфридовича відповідно слідчої справи постановою засідання тройки КНКВД по Одеській області від 26 серпня 1937 р. було засуджено до 8 років виправно-трудоих таборів. Що ж спонукало до засудження уже немолодої - на той час 57-літньої людини, яка займалася мирною сільськогосподарською працею

колгоспника у господарстві «13 річчя Жовтня». Жив він у с. Зміївка, що виникло на основі одного старошведського та трьох німецьких поселень у ході участі іноземців у колонізаційних процесах Російської імперії в Північному Причорномор'ї. Відповідно до документів Іван Готфридович - німець за походженням [8, арк. 31], що й обумовило пересторогу до «ненадійного» громадянина СРСР. Доба плідного функціонування національних районів та національних рад закінчилася і на погляд радянської влади зразка кінця 30-х років залишилися анклавні для виношування антирадянських націоналістичних ідей і з точки зору офіційної влади активні представники цих анклавів потребували ізоляції і навіть фізичного усунення. Під таку категорію й потрапив рядовий колгоспник Бер, який мав з позиції радянської влади не зовсім пересічні біографічні дані.

Так, до революції Іван Готфридович мав 60 десятин власної і 50 десятин орендованої землі, 12 коней, 5 корів, до того ж, використовував у господарстві найману силу у кількості 2-3 чоловік [8, арк. 26]. Такий потенціал давав можливість віднести його до категорії кулацького господарства великого гатунку. До того ж, за показами свідка Шульца Г.А. у 1918 р. Бер І.Г. був не лише учасником, але й організатором кулацької самооборони [8, арк. 9].

З метою самозбереження, відповідно до справи, Бер напередодні суцільної колективізації вступив до колгоспу, але намагався вести шкідницьку агітацію та підірвати його зсередини, за що був виключений з колгоспу. У 1930 р. його майно підлягало розкуркулюванню й було вже описано, але він у нічний час забрав майно та сім'ю й вдався до втечі. Нарешті, лише, його повернення у 1937 р. – році Великого перелому - обумовило його арешт та засудження.

Ускладнювало його становище те, що Іван Готфридович мав родичів за кордоном. Навіть своїх трьох дітей відправив у 1927 р. до Америки на постійне місце проживання, не знаючи про рік «Великого перелому», але, вірогідно, відчуваючи неминучість майбутніх змін. Він вів з дітьми

систематичне листування. Його дружина також мала родичів у Швеції. Більш того, йому інкримінували зв'язок із пастором Гоасом – організатором еміграції шведів із СРСР, начебто він отримував від нього посилки, валюту.

Такі ускладнюючі обставини призвели до того, що йому інкримінували проведення антирадянської агітації по питанню підписки на позику оборони країни, про поширення чуток про підготовку наступу Німеччини на СРСР, що, начебто, Гітлер, який прийде до влади, припинить усі безчинства радянської влади, що він був членом підпільної контрреволюційної організації й організовував таємні збори [8, арк. 26].

Реабілітовано Бера І.Г. лише у 1989 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР « Про додаткові заходи по відновленню справедливості по відношенню жертв репресій, що мали місце в 30-40-х і на початку 50-х років» [8, арк. 31].

І хоч у даному випадку стаття була не розстрільна, але слідча справа конкретної людини дає можливість виокремити через індивідуальне сприйняття людини стереотипи, що поширювалися на колективи чи то національних громад, чи то певних соціальних груп, що детермінувало їх як ворогів партійно-радянської системи. Саме національність – німецька/шведська, соціальне походження – кулак, вміння вести власне господарство й нарощувати його потенціал, наявність родичів за «ворожим» кордоном та комунікативні зв'язки з ними, відправка за кордон власних дітей були тими маркерами, що визначали обличчя «ворога» радянської системи. Партійно-радянські органи створювали образ кулака, учасника кулацької самооборони, учасника контрреволюційної підпільної організації, активного антирадянського агітатора, прибічника еміграції шведів із СРСР, союзника гітлерівської Німеччини. Усе це й обумовлювало спробу системи до «самоочищення» ще в 1930 р. та усі ті тяжкі обвинувачення у рік Великого терору та відносно м'який вирок у 1937 р., хоча ці переслідування, звинувачення та засудження лягли не лише персонально на Бера І.Г., але й на його родину та громаду шведсько-німецького поселення, створюючи ще більш хитке положення її у тоталітарній системі та налаштовуючи суспільну

свідомість проти німців СРСР, що, безумовно, є злочином тоталітарного минулого.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки» // Відомості Верховної Ради. – 2015. - № 26.
2. Україна в добу «Великого терору»: 1936 – 1938 роки / авт.-упоряд Ю. Шаповал [та ін.]. – К.: Либідь, 2009. – 544 с.: іл.
3. Павленко В.Я. Херсонський інститут народної освіти у справі «Спілки Визволення України» у 20-ті – на початку 30-х років ХХ століття (до 100-річчя Херсонського державного університету) // Scriptorium nostrum. – 2017. - № 1 (7). – С. 122 – 157.
4. Іванова Т.Ю. Репресії проти національних меншин Півдня України (20 – 30-ті рр. ХХ ст.): історіографія проблеми // Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія», Сер.: Історичні науки. – 2008. – Т. 83, Вип. 70. – С. 101 -106.
5. Васильчук В.М. Німці України: суспільний та національний аспекти ХХ – ХХІ ст. – Дис...докт. іст. Наук. – К., 2006.
6. Петровський Е.П. Архівно-слідчі справи як джерело вивчення історії репресій в Україні у 1937 – 1938 роках: Автореф. дис...к.і.н., К.,2006. – 20 с.
7. Шитюк М.М. Німці Півдня України: Історія і сучасність: монографія / М.М. Шитюк, В.П. Шкварець, М.Е. Козирева, І.Є. Ніколаєв, Л.М. Хрящевська, І.В. Оборонько. – М., 2009. – 424 с.
8. Державний архів Херсонської області, ф. Р – 4033, оп. 3, спр.69. – 31 арк.